

Laisvall: När laven sprängdes

Gamla Meken
Smedjebacken 2007
Av Maria Söderberg

Laisvallgruvan juli 1987 från berget Nadok.
I förgrunden sjön Laisan, en del av Laisälven.
Driften pågick åren 1943 till 2001.
Den största gruvlaven sprängdes den 6 oktober 2006.

Detta häfte har gjorts i anslutning till medverkan
på Gamla Meken i Smedjebacken september 2007.
Fotografier (där inget annat anges): © Maria Söderberg
Läs mer här: www.laisvall.net

Gravtal

Ledarkrönika Piteå-Tidningen 27 september 2007.

Av Maria Söderberg

Klockan tolv idag faller den 86 meter höga gruvlaven i Laisvall. 268 kilo dynamit ska få Laisdalens industriella landmärke att mosas ned till grus och förvridna armeringsjärn. I laven lyftes malmen upp från underjorden och fördelades ut i fickor. Den var ett riktmärke för älgjägare, bärplockare och skoterförare när de tappat orienteringen, en identitet för gruvsamhället Laisvall försvinner. Kyrkan mitt i byn?

Nej, här finns en lave, ett torn. Någon kyrka byggdes aldrig. När kyrkofullmäktige undrade om inte fackföreningen ville ha ett kapell, så svarade de att de föredrog lekplatser och en hobbylokal. Men visst blev det till sist ett kapell, trettiofem år efter gruvsamhällets start.

Blygruvan startade 1943, driften pågick till 2001.

Laisvallgruvan 20 september 1993.

Laisvall samhälle 20 september 1993.

Återställningsarbetet har tagit fem år. I det väglösa landskapet intill Laisälven hade Boliden Gruvaktiebolag funnit brytvärda halter av bly, zink och silver under 1930-talet. När andra världskriget bröt ut blev malmfyndigheten åtråvärd. En stilla dalgång med renskötsel och fjällhemman genomljöds av borrhaggregat och salvor.

“Det var som att komma till New York”, beskriver Kjell Johansson i byn Adolfström sin upplevelse av laven när han som barn första gången såg den.

Fram till sommaren 2005 ackompanjerades den av en mindre lave av stål från koppargruvan i Laver utanför Älvsbyn. Laver existerade som samhälle och arbetsplats mellan 1936 och 1947, för att sedan försvinna mer eller mindre över en natt. Idag återstår endast husgrunder.

Vi var några som åtminstone försökte rädda ställaven i Laisvall – det hade varit en enklare sak – men engagemanget för industriminnen i Norrbotten är lika fruset som isen på Bottenviken. Önskingar och diskussioner om bevarande av industriepoken i länets inland har besvarats med

milt överseende, historielöshet och nonchalans.

Eller kanske är det fantasi som saknats?

I den sista yttersta minuten fanns det ett kommunalråd i Arjeplog som vågade; Bengt-Urban Fransson fick med sig en tvekande näringslivsnämnd för att stödja min film om nedläggningen, han – ett barnbarn av en fjällgård ovanför Laisdalen, men som aldrig besökte driften så länge den pågick. Innan dess: skärvor av stöd till utställning och bok, tacksamt mottagna (en fri kulturarbetare står alltid i skuld) men aldrig organiserade eller initierande från samhällets institutioner.

Gruv – som gick upp i Metall, som senare blev Industrifacket Metall – kom till sist igång med en skrift. Kjersti Bosdotter, eldsjäl, har svarat för den bedriften.

Ivar Söderberg arbetade i Laisvallgruvan i mitten av 1950-talet: "Luften i gruvan var fruktansvärd. Ibland stod fläktarna stilla och man kunde inte se mer än fyra meter framför sig. Skrotningen var tung... kan du föstå vilket elände? De styrande i företaget och läkaren Wallqvist vet om det. Men de gör inget. Det är ju höjden! Då tänker man att man inte är värd en krona i deras ögon". (Intervju 27 juli 2006).

Gruvan i Laisvall gav arbete, den förde samman människor från ett tiotal länder och gav min hemkommun Arjeplog skattekronor när utflyttningen på 1960-talet var som störst. Laisvall hade som mest tusen invånare, en ung befolkning med fruktade hockeylag, skidåkare, bridgespelare. Danserna på Folkets Hus fick festsugna att mitt i smällkalla vintern köra tiotalmil.

Men i gruvans trygga inkomst fanns också helvetet; unga liv som rycktes bort i stenras. Förslitningsskador. Kvinnorna hade svårt hitta en plats i det mansdominerade samhället, och när och om de fann den platsen var det på arenor som traditionellt var förbehållna männen.

Länge brydde jag mig inte om gruvan. Jag var född och uppväxt i Arjeplog, blott 37 kilometer längre bort, men mentalt – tusentals kilometer.

Gruvarbetet skrämde. Det tog mig tjugofem år av journalistiskt arbete i olika länder för att förstå – höra! – att så många som tre av mina egna farbröder arbetat i gruvan. En av dem fick i mitten av 1950-talet den fruktade sjukdomen silikos, stendamslunga. När han vände sig till företagsläkaren fick han beskedet att han skulle ut i friska luften: “Gå tillbaka till skogen!”.

Inget skadestånd.

Han överlevde.

Andra dog en kvalfylld meningslös död; hur man skulle bekämpa silikos var ironiskt nog en redan förvärvad kunskap.

Med tiden, efter de första Klondykeliknande åren, blev dock blygruvan i Laisvall en av världens mest säkra.

Idag blickar Norrbotten potent framåt. Biltestindustrin har byggt fast sig i stora anläggningar, malmpriserna skjuter i höjden och gruvbolagen kan – äntligen! – redovisa miljardvinster.

Så lätt är det då att bara glömma. ●

Men laven föll inte denna dag.

Det lutande tornet i Laisvall

Av Maria Söderberg 30 september 2006.

Hemsidan www.laisvall.net

Allt var laddat och klart. Onsdagen den 27 september var kommen, snart skulle klockan bli tolv. Morgonens dimma hade lättat. Den frigjorde sikten på den 86 meter höga gruvlaven. Höstens första snö låg på berget Nadok ovanför sjön Laisan och fläckvis i skogen intill industriområdet.

Trehundra kilo dynamit skulle besegra gruvlaven i Laisvall. Sprängningsansvarige Mikael Rungdahl stod redo trycka på knappen. Han hade just släckt sin cigarett och vi i filmteamet väntade andlöst. Kameran rullade. En grävmaskin hade körts fram till avtryckarstället och vi skulle ta skydd bakom skopan. Publiken stod trehundra meter längre upp i backen mot dammen. Det förväntansfulla sorlet var starkt.

En av filmens berättarröster, Madeleine Johansson, fick frågan om hon ville vara med och trycka av; hon som växt upp i Laisvall, arbetat sexton år i gruvan, och vars mormor och far vigt sitt arbetsliv till gruvan.

En kraftig dov smäll.

Tors hammare? Eller var det Guds vrede? Kanske ett åskväder som höll på att klyva marken under oss.

Laven ryckte till.

Ett stort rökmoln.

Den stod kvar.

Vi vågade knappt titta på Mikael Rungdahl. Denne yrkesman, engagerad sprängare, ertrevlige jämtlänning, som stod där med fiaskot kring sig som en ödesmättad gloria. Vi ville krama om honom, trösta, men rädda för att han skulle explodera – eller ska vi säga implodera? – av ilska.

Hans mobil ringde.

“Det gick åt helvete”, sa han och kastade sig i bilen ned till gruvlaven.

På åskådarpåplats hurrade man för laven. Bygdens son Björn Lestander fick med sig publiken i ett fyrfaldigt leve: “Länge leve laven! Den leve hurra, hurra, hurra, hurra!”

Skolbarnen från Kyrkholmsskolan i Arjeplog fnissade och skrattade. De skulle senare åka tillbaka till klassrummen och rita fantasifyllda teckningar av det lutande tornet i Laisvall. Andra kände en smärtsam förvåning. Hur kunde det gå snett?

I samma ögonblick som laven inte föll blev Norrbotten en attraktion rikare.

Den gäckande laven, industribyggnaden som inte ville ned. Den hade något mer att berätta för eftervärlden.

Jag försökte få kontakt med områdeschefen för Boliden Mineral AB, Björn Johansson. Upptaget. Lika utsiktslöst var det att nå entreprenören Benny Larsson. Men så svarade han på mitt sms om var de skulle ses: “Röda kojan”.

Vi, filmteamet, hade ju varit med sedan i maj 2006. I just den där kojan hade vi följt dramats första början, druckit kokkaffe och karvat renkött. Nu ville vi höra och se hur man hanterade krisen. Det var bara att vända om, bums ut igen, när jag kom in med kameran. Bo Johan Nilsson, den siste gruvchefen, och ytterst ansvarig för nedläggningen för Boliden Mineral AB såg bestämd ut.

Det krävdes ingen större inlevelse för att förstå varför. Men Nord-Nytts reporter var mer ihärdig. Här skulle det göras TV-inslag. *Knack. Knack.* Kojdörren öppnades och Mikael Rungdahl fick förklara. Vi – en väntade skara av journalister – tyckte det var märkligt: varför skulle just han exponeras inför nyhetskameran?

Det stod alldeles klart vilket budskapet blev.

Laven ska ned. Så fort det bara går. Uppgiften ser så ut.

Inget förändras i den plan som länsstyrelsen upprättat om återställan. Miljökraven är omfattande. Så brukar det gå till när industrier ska läggas ned.

Men i glipan mellan den misslyckade sprängningen och allmänintresset infinner sig en ny fråga: Kan den inte stå kvar? Publiken på läktarplats fann sig genast med uttalande som: "Den lutande laven i Laisvall" – med anspelning på attraktionen i Pisa – och "Laven som vann".

Själv åker jag ofta längs med Essingeleden i Stockholm; här lagas brofundament veckovis, år efter år. Pelare förstärks. Om man ville skulle det självklart gå att bevara en gruvlave som är 86 meter minus fem meter som står med kanske fem, sex graders lutning. Sådant finns det experter till. Den skulle kunna ljussättas. Sådant gör man i Norberg. (Se här: www.norbergfestival.dk/) Varje sommar kan man ha en särskild kulturminnesdag eller en löpartävling runt området – vad sägs om Blyloppet? Min filmfotograf Stefan Holm föreslog att man varje år, just den 27 september, skulle ha ett laveparty.

Under ett besök på Bröderna Sundströms AB dagen efter sprängningen sa flera att laven borde få stå kvar. Hur många tyckte så? Christer Westin, ordförande i föreningen Framtid Laisvall och jag, beslöt oss för att göra en liten gallup.

På två dagar hade 77 personer svarat.

De flesta antecknade sitt svar i butiken. 6 svarade nej, 1 sa både ja och nej, och 70 svarade ja.

Förfrågan ligger kvar till den 4 oktober för att åtminstone vara en pejling av åsikterna.

Jag ringde till länsstyrelsen och undrade hur de såg på det nya läget.

Thord Lundmark, som bland annat handhar bygdemedlen (och därmed är med och sköter utbetalningarna för filmen) förstod att det uppstått ett nytt intresse. Han lovade stöta på någon industriminnesperson i korridoren.

Vad säger landshövdingen? Jag hade bjudit in honom till diskussionsskvällen i Laisvall den 15 september 2006 (fick inget svar, nej). Vad tänkte han? Jag slog numret på mobilen på den regnblöta asfalten utanför butiken i Laisvall. Per-Ola Eriksson var artig och resonerande. Berättade om en silo i Luleås hamn som inte kunde bevaras eftersom det saknades en huvudman. Han beskrev problemet med att någon måste ju ta hand om den eventuella attraktionen efteråt. Nej, han kunde inte se någon omedel-

bar lösning. Men, intygade landshövdingen, han var tacksam för informationen och skulle återkomma om han kom på andra tankar.

Nej, nog är det en drömmars idé med *Det lutande tornet i Laisvall*.

Tänk! Vilken magnet....! Dagen efter sprängningen kunde man se bilder på tornet i både Expressen och Aftonbladet och TV hade flera utsändningar. Jag funderar på att sätta upp en skylt närmast tiden med en pil vid infarten till Laisvall från Silvervägen med: SE DET LUTANDE TORNET. ("Men vågar du det?" sa en person i Laisvall till mig: "Då retar du upp dem.")

Men:

Jag tvekar inte en sekund om att laven nu verkligen faller.

För mig känns det angeläget påpeka att Boliden Mineral AB eller entreprenörer inte har någon form av skuld i detta.

Det är deras uppgift att göra så.

Vi har helt enkelt via vårt administrativa ombud länsstyrelsen (staten) ålagt dem detta.

Istället får vi rannsaka oss själva.

Diskussionen om att bevara industriminne tillhör folket. Det kan tyckas högtidligt, men när människor kanaliserar sitt engagemang via föreningar och partier, går ut och agerar, ja, då kan historien få en annan vändning. Historien är fylld av sådana exempel. Mig veterligen – ursäkta om jag har fel! – har inte ett politiskt parti eller någon förening i Arjeplog kommun haft Laisvallgruvans minne på kravlistan inför valet, varken detta eller föregående val. Knappt en insändare har skrivits för att något ska finnas kvar.

Den dag vi tittar på varandra och säger "den skulle ha fått stå kvar" måste ansvaret vändas mot oss själva.

Det där med att osynliga händer – eller tanken om att en stark kraft – ska ställa allt till rätta, nej glöm det.

Vi kunde ha gjort det. Oavsett om man, som jag, är utflyttad arjeplogare eller bor i Norrbotten. ●

Nu ska laven ned

*NSD ledarkrönika 6 oktober 2006
Av Maria Söderberg*

Snart smäller det igen i Laisvall. Den sargade – numera riksbekanta – gruvlaven från 1952 ska ned.

Förra veckan stod jag och filmaren Stefan Holm intill sprängaren Mikael Rungdahl när salvan gick av. Alla förberedelser hade gjorts enligt beräkningar, alla tändtrådar var på plats. Den sverigeledande firman på området Nitro Consult AB var inkallade som experter.

Ändå ville den inte ned till marken.

“Det gick åt helvete”, suckade sprängaren tungt.

På läktarplats trehundra meter bakom oss hurrade publiken: “Länge leve laven!”. Nu hade Arjeplog kommun fått sitt eget lutande Pisatorn.

Javisst kunde den mäktiga gruvlaven i Laisdalen fått leva. Det hade förmodligen kostat mindre att ha den kvar på plats än att spränga den.

Den hade blivit en symbol för en gruvepok i Norrbottens inland. Ett utropstecken i fjällvärlden (som Barbro Franckie, ordförande i Arbetslivsmuseernas samarbetsråd, uttryckte det vid ett besök i Laisvall).

Med det lutande tornet på näthinnan tillfrågades de laisvallbor som passerade butiken de kommande dagarna: ”Om laven står stabilt, vill du då att den ska vara kvar?” Av 101 personer var det 15 som svarade nej och 1 som tyckte både ja och nej. En majoritet, 85 personer, svarade ja.

Men hur har denna sympati kanaliserats?

Inte på något sätt. Ingen förening, parti eller någon institution – varken på lokal eller regional nivå – har anmält sitt intresse sedan den sista salvan sköts den 30 oktober 2001. Den mindre ställaven, som kom på plats från Lavergruvan utanför Älvsbyn 1945, slets ned och skrotades i juli 2005. Men i detta fall, liksom nu med den sista stora laven, ville ingen huvudman ta på sig ett framtida ansvar.

I detta fall står Boliden Mineral AB fria från skuld. De har i uppdrag av länsstyrelsen i Norrbotten att återställa industriområdet efter brytningen. Miljökraven väger tunga. De entreprenörer som anlitas för själva rivningen utför ett uppdrag.

Det är det civila samhället – vi – som brustit.

”Sent ska syndar’n vakna” som Christer Westin, ordförande i föreningen Framtid Laisvall uttrycker det. ”Vi kunde ha gjort något tidigare”. Han trodde aldrig att så många hade intresse av att behålla gruvlaven.

När det lutande tornet i Laisdalen snart faller till marken kan det vara på sin plats att fråga sig hur kulturarvet av industritiden förvaltas i Norrbotten.

Det var ju malmen, skogen och vattenkraften med de människor som arbetade med detta som byggde landet. ●

Gruvhistoria i Pite lappmark

*Texten publicerad i Piteå-Tidningen den 25 januari 2007.
Av Maria Söderberg*

Under en vandring, det var en solig midsommarafton, räckte inte stöv-elskaften till. Det trängde ned isande, blöt snö. Sista sträckan pulsade vi fram. Belöningen kom när vi nådde fram till den restaurerade gruvstugan från slutet av 1800-talet. Här värmdes midsommarnattens sol, stenhällarna intill var nakna, Bullens pilsnerkorv har aldrig smakat så bra. Hur såg det ut här på vintern? Med fasa gick det att förnimma känslan av en storm i minusgrader. Vi gick ned i ett gruvhål och såg framför oss synen av eld och rök. Vi utforskade ett snart fyrahundra år gammalt industriminne. Mina vänner från Sundsvall och Stockholm tyckte det var storslaget.

Här på Nasafjäll levde historien.

Nasa silvergruva satte Pite lappmark och Arjeplog på kartan. Ädelmetal- len silver var den åtråvärda, men främst utvanns bly. I den första gruvepo- ken, som sträckte sig tjugofyra år (1635-1659) utvanns 861 kilo silver och 225 000 kilo bly. Men gruvprojektet blev till ett mänskligt och ekonomiskt

fiasko. Tvångsrekryteringen av samerna och deras renar för transporter av malmen var inget annat än slaveri. Med silverfyndigheten fick också den svenska staten ett skäl till att hålla samerna - och andra - "i sann gudsfruktan". Koloniseringen av lappmarken tog fart.

Ändå blev Nasafjällspoken med tiden mytomspunnen. Under min uppväxt i Arjeplog användes ordet silver flitigt: Silvermuseet, Silverloppet, Silvervägen, Silverkepsen, Silverhatten, Silverhyttan, Silverdoktorn, Silverflickan, Silverpilen ... allt detta bruk av ordet silver upplevde jag som något positivt. I ett av mina första fotoalbum finns bilder av kung Carl Gustaf när han ska avtäcka bysten av Einar Wallqvist utanför just Silvermuseet. Året är 1975. Arjeplogs fixering vid silver kan också knyts till den samiska silverskatt som finns i museets stenalv. (Tack vare just detta museum har Arjeplog ett världsrykte - sannerligen något att slå vakt om!)

Litet mer än trehundra år efter Nasafjällsepokens start hittas nya fyndigheter vid Laisälven. Bly är huvudmetallen, men här finns även zink och silver.

Under gruvans knappt sextioåriga livstid producerar man 64,5 miljoner ton malm. Och silvret i Laisvallgruvan? Det kungliga rådet Carl Bonde, som 1634 uttryckte "I hava vi vårt Indien" om Nasafjäll, skulle ha - ja vad, tappat hakan? - om han fick veta att man Laisvall i genomsnitt producerade nio ton silver per år. Och detta som en mindre biprodukt!

Idag ligger den nedlagda Laisvallgruvan i dåvarande Pite lappmark under ett massivt tjockt snötäcke. Till sommaren återstår dammarbete. Sedan ska naturen ta över.

Det är drygt trehundra år mellan de två gruvornas startår.

Men skillnaden idag är att vi raderar ut det fysiska minnet av en epok: Inte ett gruvhål finns att besöka. Ingen byggnad. Inget monument planeras. Allt ska enligt miljöplaner och kontrollprogram, fastställda av länsstyrelse och gruvföretag, bort. Åtskilliga tiotals miljoner kronor investeras i nedläggningen.

Ingen folklig opinion har mobiliserats för att bevara något.

Men medan man uppfyller alla krav, så undrar jag över de rationella idéer och uppfattningar som styr vår tid. Måste allt gå så fort?

Hur ofta har jag inte hört människor i Laisvall och Arjeplog uttrycka: "Varför måste allt bort?" eller "Kunde inte den stora laven fått stå kvar?" Reflektion kan ta tid.

På Nasafjäll lämnades gruvhål, slagghögar och gravplats för framtida beskådande. Det fanns varken pengar eller intresse att återställa något. Därtill var det i en småskalighet som knappast kan jämföras med brytningen i Laisvall.

Bly har ingen positiv klang idag.

Det hade inte heller Nasa silvergruva på sin tid. Det var, trots allt, ett stort fiasko.

Om två, tre generationer kanske Norrbottens inland har turistattraktioner som Blyvägen och Blyfestivalen?

Men vad har vi då kvar att visa upp för dem? ●

Återvänder för att se

*Maria Söderberg, journalist och fotograf, är envis som få.
Gång på gång återvänder hon till samma människor och öden för att
dokumentera. För att förstå. Nu jobbar hon med en dokumentärfilm
om en gruva i Norrbotten som håller på att läggas ned.
Hur påverkar det människorna och samhället, undrar hon?*

Av Petra Dahlberg, Tollare folkhögskola.
November 2006.

Bilen kör längs de smala vägarna på väg in mot samhället Laisvall i Norrbotten. Ett samhälle som under sextiotalet hade som mest 1 000 invånare; i dag drygt 150. Gränslösa skogsområden drar förbi och chauffören girar vant undan envisa renar som promenerar på vägbanan. Maria Söderberg sitter i framsätet och sms:ar med Aftonbladets kulturchef. Hon vill få en krönika publicerad i morgondagens upplaga, dagen innan den stora sprängningen av gruvlaven kommer att ske. Hon drar ner glasögonen på nästippen och böjer sig över telefonen. ”Vet inte om det är aktuellt men läser gärna i morgon”, har hon fått till svar.

– Det var bra. Med betoning på ordet gärna förstås, säger hon och skrattar.

Stjärnhimlen gnistrar och omsluter bilen där den drar fram i den kalla septemberkvällen. Den 86 meter höga betonglaven – ett riktmärke för människorna i området – skjuter upp som en totempåle mellan trädtopparna. Nu är Laisvall och gruvan inte långt borta.

Maria Söderberg gjorde sitt första reportage från gruvan i Laisvall år 1983. Sedan dess har hon återvänt många gånger medan gruvan fortfarande var i drift. Det är så hon arbetar. Hon återvänder, gång på gång. Hon far tillbaka till samma människor, samma familjer, samma platser, för att se vad som hänt?

– Man måste vara på plats. Vara närvarande.

Det går inte att skriva ett bra reportage på en dag. Man hinner inte komma tillräckligt nära. Det kan ta år att förstå, kanske en hel livstid, säger hon.

Petra Dahlberg, Madeleine Johansson och filmfotografen Stefan Holm under inspelningen av filmen om Laisvallgruvan. Foto Maria Söderberg

Om två dagar ska den 400 000 ton tunga betongglaven ligga som ett lik på backen. Den ska, efter noggrant arbete och planering, sprängas och fällas. Det sista minnet av en 60-årig gruvepok kommer att försvinna i ett dammoln.

Om det inte vore för Marias dokumentärfilm som hon för tillfället jobbar med, skulle bara minnen och historier leva vidare.

– Det är ju fruktansvärt. Tänk så många människor som levt och arbetat kring gruvan, och nu ska allt röjas undan. Det är självklart att det ska dokumenteras. Det kan inte bara raderas ut från kartan, säger Maria med en uppgiven min.

Med ödmjukhet återger hon livet i gruvan och samhället – i form av bilder, intervjuer och film – och hon är oerhört tacksam över att få skildra sin hemkommun.

Maria växte upp i Arjeplog, 37 kilometer ifrån Laisvall, en plats hon ofta återvänder till eftersom hon fortfarande har sina föräldrar där. Efter

sin gymnasieutbildning i Piteå flyttade Maria till Stockholm. Arjeplog hade blivit för litet. I Stockholm började hon en socionomutbildning. Men det blev ett avbrott och anledningen: Världen som arbetsplats hade öppnat sig.

– Det var en januarikväll 1982. Jag satt på Teatergrillen i Stockholm och diskuterade Afghanistan med en vän som just kommit hem därifrån.

”Skulle du vilja följa med som fotograf nästa gång?” frågade han.

– Javisst svarade jag.

– Och du skulle kunna lära dig att använda en filmkamera?

– Jo, svarade jag.

Det som tidigare varit en sidosyssla, att fotografera, skulle nu bli en huvuduppgift.”

(från boken ”I krigets skugga – kvinnobilder från Afghanistan”)

Maria Söderberg, Benny Larsson och Thomas Nilsson (båda från bennys gräv ab) vid gruvområdet den 8 augusti 2006. Foto Petra Dahlberg.

23 år gammal för Maria – emot sina föräldrars vilja – till krigets Afghanistan. Den resan blev till flera resor och slutligen en bok. Som kvinna blev hon insläppt bakom dörrar som hennes manliga kollegor inte lyckades ta sig igenom. Hon fick möjlighet att berätta om kvinnorna och barnens situation. I boken *I krigets skugga – kvinnobilder från Afghanistan* har hon samlat texter blandat med ett unikt bildmaterial.

I den röda tegelvillan hemma hos Max och Elsa Söderberg, Marias föräldrar, värmer brasan från den öppna spisen. Kådan knäpper till och några gnistor dalar mot golvet. De berättar om Maria med värme i rösten.

– Vi ville inte ens att hon skulle lämna Norrbotten, än mindre att hon skulle åka till Afghanistan, säger Max.

Elsa nickar instämmande och vickar lite rastlöst på foten.

– Jag ville helst att hon skulle gå skogshuggarlinjen, fortsätter Max. Att hon och hennes bror skulle ägna sig åt något rejält. Men hon har alltid gjort som hon har velat. Vi försökte prata henne till rätta, men det var lönlöst.

Teven står på i bakgrunden och Max tittar nöjt på väderprognosen.

– Det blir nog till att lägga ut fisknät i morgon, säger Max och gnuggar händerna mot varandra.

De fortsätter att berätta om Maria. Att hon redan som ung flicka var positiv och ihärdig. Hon satt med i elevrådet, gjorde tidningar i skolan och idrottade mycket. I gymnasiet började hon intressera sig för frågor som rörde narkotika och blev snart engagerad i Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle. Fram tills dess hon var i trettioårsåldern var Maria helnykterist.

– Hon ville försvara de som var mobbade och nedtryckta. Och det där arbetet och viljan är något som följt med henne hela livet, säger Max.

Det visar sig i de projekt och arbeten som Maria tar sig för: kampen mot narkotika, prostitution i Vitryssland, det tunga gruvarbetet i Norrbotten och Kazakstan och kvinnornas situation i Afghanistan.

– Jo, visst har vi varit oroliga, säger Elsa, men jag brukar säga att småänglarna vakar över henne.

Arbetsnamnet för filmen trycktes upp på tröjor och dekaler.

Filmprojektet om Laisvallgruvan, med arbetsnamnet *I Lave You*, började redan i maj och nu är dagen för sprängningen här. Maria är på plats på gruvområdet tidigt. Ett moln av rök bildas när hon pratar i den disiga morgonen. Tio stycken filmfotografer har hon anlitat för dagen. Platser är rekade och helikopter inhyrd. Allt för att fånga så många vinklar som möjligt. Salvan ska skjutas av klockan tolv och förväntningarna tättnar i takt med dimman.

Den 27 september 2006, tidig morgon: fr v övre raden Mikael Rutqvist (filmare/ Filmpool Nord), Gardar Sjödin (filmare), Johan Fjellström (filmare/fotograf), Dan Jåma (filmare), Staffan Nygren (Norrbottens länsmuseum/filmare), Andreas Egerup (filmare), Richard Magnusson (filmare), Magnus Sundström (filmare/Laisvallby), fr v nedre rad Stefan Holm (huvudfilmare), Petra Dahlberg (ljudtekniker), Maria Söderberg (producent/fotograf/filmare), Donald Boström (filmare) och Dan Lestander (konstnär/filmare).

Bilden tagen av Mats Strömgren med Maria Söderbergs kamera.

– Men nu är det inte så mycket mer jag kan göra, säger hon. Nu är det bara att vänta på smällen och det som sker det sker, det kan jag inte påverka.

Klockan närmar sig och Maria beger sig till sin utmärkta plats: Bredvid sprängexperten. Han kommunicerar i walkie-talkie med de andra som är inblandade och väntar på signal.

Ett tryck på knappen och salvan smäller av.

En explosion.

Laven knycker till men står fortfarande kvar – om än lite lutandes – på sin ursprungliga plats. Sprängningen har misslyckats. Filmen har nu tagit en helt ny vändning. Men ett bättre filmmanus hade kanske inte kunnat skrivas.

– Det oväntade är alltid spännande. Nu blir det till att ansöka om mer pengar för att kunna fortsätta. Men filmen kommer att bli av, det lovar jag, säger Maria Söderberg och försvinner iväg ner mot laven.

Madeleine Johansson, som arbetat 16 år i Laisvallgruvan, blev oerhört gripen när sprängningen inte lyckades. "Jag tycker synd om Micke", sa hon samtidigt som hon yttrade: "De borde ha låtit den stå kvar!". Foto Maria Söderberg

På Längmanska Företagarfonden i Luleå berättar Maria med inlevelse om sitt filmprojekt för Göran Littorin. Mötet är inbokad med mål att hitta fler sponsorer.

– Närmare 1,2 miljoner kommer hela filmen att kosta, säger Maria.

– Och hur mycket pengar hade du när du inledde arbetet, frågar Göran.

– 0 kronor!

– Så du drog igång hela projektet utan några finansiärer?

– Jo.

Göran tittar en lång stund på Maria. Vecket i pannan blir djupare för var sekund som går. Han bryter tystnaden efter en stund och frågar hur hon tänkte då?

– Så jobbar jag alltid. Det går inte att sitta och vänta på pengar, då kan det vara för sent när väl pengarna kommer. Jag har nyligen tagit ett lån för att kunna betala mina anställda, fortsätter hon.

Göran stirrar på Maria med både undran och fascination i blicken.

– Jag har ju en bostadsrätt i Stockholm, i värsta fall får jag väl sälja den och flytta hem igen, säger Maria och gapskrattar. ●

Petra Dahlberg. Medialinjen, Tollare folkhögskola 2006.

Medverkade under filminspelningen i Laisvall som ljudtekniker.

Fotnot:

Ansökan och diskussionerna hos Längmanska Företagarfonden i Luleå gav 0 kr.

Aftonbladet Kultur ville inte publicera något om sprängningen.

FAKTA

Maria Söderberg bor i radhus i Enskede, Stockholm, med barnen Lars, 7 år, och Anna, 17 år.

Förebilder: Ryszard Kapuscinski (författare), Anna Politkovskaja (rysk reporter) och Sune Jonsson (fotograf, Västerbotten).

Sprang tjejmilen nu i somras. På frågan om hur hon placerade sig svarar hon:

– Jag vann mitt eget lopp!

Finns njutning i kortare fjällturer och tycker om att ligga på en stenhäll på kalvfjället och blicka upp mot himlen.

“Överraskad och mycket glad!”

*Av Maria Söderberg 10 september 2006.
Publicerat på hemsidan www.laisvall.net*

Javisst blev jag både överraskad och mycket glad när Bertil Andersson i Smedjebacken ringde!

Jag var hemma hos mina föräldrar i Arjeplog i juni, i mitt gamla rum på övervåningen, när han meddelade att juryn utsett mig. Det var näst intill överkligt – och mycket hedrande!

Johan Ahlbäck, vad har jag gemensamt med denne så fantastiske målare? Att jag arbetar i hans anda, var juryns idé. Jag letar i hans biografi. Ju mer jag ser och läser, desto säkrare blir jag på att juryn valt fel och framför allt – för tidigt! Hjälp, jag är ju bara i början av allt arbete med min norrbottniska gruvdokumentation! Det kommer bara att bli pannkaka av allt en dag!

Men stopp, tänker jag, sträck på dig och gläds.

Hästkörare, krita. 1955–1956.

Johan Ahlbäck (1895-1973) brukade kallas för “Arbetets målare”. Han var son till en valsverksarbetare i Smedjebacken och arbetade själv i Smedjebackens Valsverk under 14 år.

Johan Ahlbäck (1895–1973) föddes 64 år före mig. Han var son till en valsverksarbetare och bara det gör att klasskillnaden öppnar sig. Själv är jag dotter till en tjänsteman. Min pappa Max Söderberg hade fått arbete som skogsfaktor på Skellefteälvens vattenregleringsföretag när jag föddes. Fackligt blev han medlem i SIF. Min mamma var bonddotter från Arbrå, sjukvårdsbiträde, och arbetade många år som hemmafru. Däremot, om man tittar i min pappas bakgrund, så arbetade han i skogen och med flottningen fram till 30-årsåldern. Hans skolgång var sex år i det lilla samhället Mellanström. (Vad begreppet “klass” utgör, kan man undra, det går knappast att dra någon skarp gräns.) I Johan Ahlbäcks kritteckningar av hästkörare från mitten av femtioalet finns det som var min pappas verklighet. Han har berättat om hur man avverkade skog på skiftet i Bellonäs – som ligger två mil söder om Arjeplog – vid samma tid. Hästen hette *Stjärna*, ett sto som var ganska liten till växten, och som gemensamt ägdes av min pappa och hans bror Ivar. “Det var status att ha häst”, berättar han, “om man hade det blev man som en bas i arbetslaget”.

Var berör Johan Ahlbäck mer? Som 16-åring åkte han ned till Stockholm och gick målarskola och Konstakademien. Själv åkte jag till huvudstaden som 18-åring, tog – i jämförelse med Konstakademien! – en mindre prestigefylld socionomexamen (med drömde om att arbeta som journalist), och flaxade ut i världen. Johan Ahlbäck åkte hem efter nio år. Hans längtan tillbaka blev för stark, och som de skriver på hemsidan från Smedjebackens kommun www.smedjebacken.se/kultur/ahlbäck: “... han ville återfinna sin motivvärld”.

Hm. Nog är det ofta så. Uppväxten på en ort sätter djupa livsspår. Övertygelsen i mitt arbete är att jag kan berätta något om mitt Arjeplog. Det är där Laisvall kommer in. Det är det annorlunda i min uppväxt, det jag sökt och försökt utforska i andra länder som vuxen, som fanns där. Ja, kan man undra, hur mycket finns inte att utforska? Gruvsamhället Laisvall var ett främmande element i mitt Arjeplog. Bara 37 kilometer emellan, men så ohyggligt mycket längre ifrån kulturellt. Hit flyttade människor som hade en annan bakgrund, till stora delar pratade andra dialekter och vars lojalitet låg bortom kommungränsen. Med tiden suddas gränserna ut.

Innan andra världskriget bröt ut reste Johan Ahlbäck i Europa och till Sydamerika. Se där, en internationell koppling mellan oss.

Tittar jag vidare i hans levnadsteckning fick Johan Ahlbäck också LO:s kulturpris, men 40 år före mig. Och han är, kommen från yttre regionen – gissar jag – starkt medveten om vad som finns i den regionala underklassens vegetation; sämre skolgång, sämre tillgång till maktcentra, mindervärdeskomplex.

Jämförelsen mellan konstnären och mitt liv går självklart i otakt - på många plan. Men det är det så lätt att känna fascination och glädje över Ahlbäcks livsverk. Han gjorde ömsinta, realistiska porträtt av människor. Hans verk från arbetsplatserna rör mig mest; den spännande färgsättningen och hur han skildrar rörelserna i arbetet. Om konstnären hade funnits i liv idag hade det varit fantastiskt få lyssna till hans röst och se honom i arbete.

Att jag får förknippas med Johan Ahlbäck kan bara utmynna i ett stort, varmt tack!

Jag känner mig hedrad och glad. Men jag är också glad för att min hemkommun Arjeplog omnämns, därtill tacksam för de i Laisvall som låtit mig arbeta med dokumentationen. (I mitt tacktal i Smedjebacken den 8 september omnämndes detta särskilt.)

Med priset känner jag en gemenskap med övriga pristagare och med den industriminnesatomsfär som präglar de årliga Ahlbäckdagarna.

Nästa år ska jag ställa ut bilder och visa film i industrilokalen Gamla Meken: *Välkommen!*

Bertil Andersson, tidigare kommunalråd i Smedjebacken och idag ordförande i Johan Ahlbäckstiftelsen, och Dalarnas landstingsråd Jan Andersson, talade och delade ut priset. Foto Kjersti Bosdotter

Pressmeddelande

*På årets Ahlbäcksdagar i Smedjebacken den 7-8 september 2006
mottog Maria Söderberg Ahlbäckpriset på 15 000 kronor.
Landstingsrådet i Dalarna Alf Johansson överlämnade priset.*

Motivering:

Maria Söderberg får 2006 års Ahlbäckpris för sitt arbete att dokumentera gruvarbetet och nedläggningen vid Laisvalls blygruva i Norrbotten.

Med stor känslighet lyfter hon fram arbetare, arbetsliv och hårda livsvillkor men speglar samtidigt yrkesstolthet och stark sammanhållning hos de människor hon möter.

Maria Söderberg äger samma förmåga som Johan Ahlbäck att med konstnärlig blick och känslomässigt engagemang ge oss en inblick i en motivvärld som ofta är fördold.

Maria Söderberg – bakgrundsfakta

Dokumentärfotografen Maria Söderberg kanaliserar kunskap och berättarglädje genom kameranlinsen. Till synes outtröttlig återkommer hon ständigt till de människor och miljöer hon valt att skildra – Vitryssland, Afghanistan, afghanska flyktingläger och gruvor i Pakistan, Canada, Kazakstan, Polen och Norge. I det stora projektet i Laisvall, Europas största blygruva, skildrar Maria Söderberg arbetet och människorna i en norrbottnisk fjällby. Dokumentationen från gruvarbetet och nedläggningen av verksamheten blir det kollektiva minne som finns kvar när Laisvallgruvan inom kort är utplånad i landskapet.

Tidigare pristagare:

Hans Tollsten, Borlänge 1993, Julie Leonardsson, Smedjebacken 1995, Ulla Zimmerman, Ljung 1996, Gösta Backlund, Borlänge 1997, Stefan Teleman, Norrköping 1998, Åse Marstrander, Mariefred 1999, Ulla Wenberg, Stockholm 2000, Svante Rydberg, Ludvika 2001, Roine Jansson, Österbybruk 2002, Ulla Grytt, Stockholm 2003, Jean Hermanson, Malmö 2004, Ingemar Aldenhov, Trelleborg 2005.

Information lämnas av:

Bertil Andersson, ordförande i Johan Ahlbäckstiftelsen tel: 0703-44 70 52

Några av bilderna på Gamla Meken i Smedjebacken sept-okt 2007.

Verkstaden plockas ned.

Nitro Consult AB på besök.

Mikael Rungdahl, sprängare.

Laven med dimma över Laisan.

Sex graders lutning.
27 september 2006.

Madeleine med pappa Stig.

Kvarnhallen sprängs.
8 augusti 2006.

6 oktober 2007.

Gustav Greger,
borrhare.

24 juli 2007.

Följ dokumentationen här:
www.laisvall.net